

C:\Users\Plazma\Desktop\307\George_Orwell-Ohlednuti_za_spanelskou_valkou.pdb

PDB Name: Orwell-Ohlédnutí za španelskou

Creator ID: REAd

PDB Type: TEXT

Version: 0

Unique ID Seed: 0

Creation Date: 8.7.2008

Modification Date: 8.7.2008

Last Backup Date: 1.1.1970

Modification Number: 0

Ohlédnutí za Španělskou válkou

George Orwell

George Orwell » Ohlédnutí za Španělskou válkou

(Posmrtné publikovaná esej, napsaná roku 1943.)

I/

Především fyzické vzpomínky, zvuky, pachy a povrch věcí.

Je s podivem, že mnohem živěji než cokoliv, co přišlo ve Španělské válce potom, si mohu vybavit týden takzvaného výcviku, jehož se nám dostalo před odsunem na frontu — velké budovy jezdeckých kasáren v Barceloně s nevlídnými stájemi a dlážděným nádvořím, ledový chlad vody z pumpy, u které jsme se myli, odporná strava, jež se dala pozřít jen při zapíjení vínem z ešusu, ženy-milicionářky v pumpkách sekající dříví na topení a ranní nástupy, kde moje prozaické anglické jméno znělo komicky mezi vzletnými španělskými Manuel Gonzales, Pedro Aguilar, Ramon Fenellosa, Roque Bal-laster, Jaime Domenech, Sebastian Viltron, Ramon Nu-vo Bosch. Jmenuji právě tyto muže jen proto, že si vzpomínám na jejich tváře. Mimo dva, kteří byli běžnými lotry a nepochybně se z nich časem stali dobří falan-gisté, budou dnes všichni patrně mrtvi. O dvou to vím určitě. Nejstaršímu mohlo být pětadvacet, nejmladšímu šestnáct. Jednou ze zásadních zkušeností války je, že člověku se nikdy nepodaří uniknout nechutným pachům lidského původu. Latríny jsou subjekt ve válečné literatuře hojně zmiňovaný a sám bych o nich nemluvil, kdyby právě latríny v našich kasárnách nebyly onou příslovečnou maličkostí, jež zpochybnila moje iluze o španělské občanské válce. Latinský typ latríny, kde musíte sedět na bobku, je i v nejlepším případě dosti mizerný; naše latríny však byly z nějakého hlazeného kamene, tak kluzkého, že bylo možno udržet se na nohách jen s největším vypětím. Mimoto byly stále ucpané. Dnes už mám spoustu dalších dostatečně nechutných zážitků, na které mohu vzpomínat; myslím však, že právě při pomýšlení na tyto latríny mne poprvé napadla často se mi potom vracějící myšlenka: Zde stojíme, vojáci revoluční armády, bránící demokracii proti fašismu, bojující válku, která má nějaký smysl — a přitom jsou podmínky našeho života zrovna tak ubohé a ponižující, jako kdybychom byli ve vězení, neřku-li v buržoazní armádě. Tento můj dojem posílilo později mnoho dalších: například nuda a zvířecí hlad v zákopech, handrkování se o kus žvance, nechutné hádky s lidmi, vyčerpanými nedostatkem spánku.

Základní hrůza armádního života (kdokoliv byl někdy vojákem ví, co myslím tímto výrazem) je stěží ovlivněna či dotčena podstatou války, ve které náhodou bojujete. Například disciplína ve všech armádách je v podstatě stejná. Rozkazy se musí plnit a případné neuposlechnutí potrestat; vztah mezi důstojníkem a mužstvem je vztahem mezi nadřízeným a podřízenými. Obraz války, jak je uveden v knihách jako Na západní frontě klid, je v zásadě pravdivý. Kulky zraňují, mrtvoly páchnou a lidé jsou někdy palbou tak postrašeni, že se podělávají do kalhot. Pravdou je, že sociální prostředí, z kterého se příslušníci armády rekrutují, zabarví její výcvik, taktiku a obecně efektivnost, zrovna tak jako vědomí, že člověk je v právu, může pozvednout morálku, přestože to se týká spíše civilního obyvatelstva než pravidelných vojenských jednotek. (Lidé zapomínají, že voják někde na frontě je obvykle příliš hladový, poděšený, promrzlý nebo hlavně unavený, než aby se staral o politické příčiny války.) Přírodní zákony však platí stejně pro „rudou“ jako pro „bílou“ armádu. Veš zůstane vši a granát granátem, i když náhodou bojujete za spravedlivou věc. Proč mi stojí za zdůraznění tak samozřejmá věc? Protože drtivá většina anglické a americké inteligence si to neuvědomuje, ani neuvědomovala. Máme sice krátkou paměť, stačí však zalistovat ve starších ročnících New Masses nebo Daily Workeru a hned uvidíme, kolik romantického štvavého tlachání tenkrát vyplodili naši levičáci. Všechno staré omleté fráze! A jejich nevy-nalézavá bezcitnost! Chladnokrevnost, s jakou Londýn snášel bombardování Madridu! Nebudu se zde zabývat pravičáckou kontrapropagandou — to by bylo zbytečné. Zde však jde o tytéž osoby, které dvacet let odmítaly válečnou „slávu“, stavěly se proti zvěrstvům patriotismu, a dokonce i fyzické odvaze; dnes přicházejí s názory, jež by po záměně jmen dobře zapadly do Daily Mai-lu z roku 1918. Stejní lidé, kteří se v roce 1933 útrpně pošklebovali, když jste říkali, že za jistých okolností půjdete bojovat za vlast, vás v roce 1937 označili za troc-kistu-fašistu, když jste naznačili, že příběhy z New Masses o čerstvě zraněných vojácích, vyžadujících návrat do boje, by mohly být přehnané. Levicová inteligence předvedla obrát od „Válka je strašná“ k „Válka je slavná“ nejen bez jakéhokoliv pocitu nesmyslnosti, ale i bez jakéhokoliv názorového mezistupně. Později většina z nich obrátila znovu stejně násilně. Poměrně velký počet lidí — něco jako jádro či střed inteligence — schvaloval deklaraci „Za krále a vlast“ v roce 1935, hlučným pokřikem se dožadoval „pevného postoje proti Německu“ v roce 1937, podporoval lidovou konvenci v roce 1940 a dnes vyžaduje druhou frontu.

Pokud jde o masy lidí, pak střemhlavě změny názorů, emoce, které lze nabudit i potlačit jakoby otočením kohoutku, jsou

výsledkem novinové a rozhlasové hypnózy. U inteligence bych řekl, že jde spíše o působení peněz a potřebu obyčejné fyzické bezpečnosti. V daném okamžiku může být „proválečná“ nebo „protiválečná“, v obou případech však nejde o žádnou realistickou představu o válce. Když se inteligence nadchla Španělskou válkou, pochopitelně věděla, že lidé umírají a že umírání není příjemné; měla však pocit, že pro vojáka španělské republikánské armády musí být válečná zkušenost nějak méně ponižující. Pro ověření stačí pohlédnout na stránky New Statesmana; přesto stejné blábole se dnes píše o Rudé armádě. Stali jsme se příliš civilizovanými, než abychom mohli pochopit samozřejmé. Protože pravda je velice jednoduchá. Abyste mohli přežít, musíte často bojovat; a bojujete-li, musíte se zašpinit. Válka je zlo, a často to menší zlo. Ti, kdo meč zvednou, také mečem hynou — a ti, kdo meč nezvednou, zajdou na páchnoucí nemoce. Fakt, že je nutné psát takovou banálnost, ukazuje, jak se na nás podepsaly roky rentier kapitalismu.

2/

Ve spojitosti s tím, co jsem právě napsal, pár poznámek o zvěrstvech.

O zvěrstvech ve španělské občanské válce mám jen málo přímých důkazů. Vím, že některých se dopustili republikáni; častější byla u fašistů. Co mne však ohromilo už tenkrát — a nepřestává mne ohromovat dodnes — je skutečnost, že zvěrstva jsou považována za věrohodná či nevěrohodná čistě podle politického zaměření. Každý věří na zvěrstva nepřítele a nevěří, že by se jich dopouštěla vlastní strana, aniž by se kdo obtěžoval zkoumat důkazy. Nedávno jsem si sestavil tabulku zvěrstev za období od roku 1918 do dnešní doby; nebylo roku, v němž by nebyla někde zvěrstva páchána, a stěží bychom našli jediný případ, kdy by levice i pravice zároveň věřily stejné události. A co je ještě podivnější, v kterémkoliv momentě se situace může náhle obrátit a případ zvěrstev, který ještě včera byl nevyvratitelnou skutečností, se může stát směšnou lží jen proto, že se změnilo politické klima.

V současné válce jsme ve zvláštní situaci, kdy větší část naší „kampaně zvěrstev“ proběhla ještě před začátkem války, hlavně péčí levice, která se normálně pyšní svou nedůvěřivostí. Ve stejném období pravice, která ze sebe v letech 1914—1918 chlčila příběhy o zvěrstvech, nečinně přihlížela nacistickému Německu a odmítala v něm vidět nějaké zlo. Jakmile potom válka vypukla, byli to právě včerejší pronacisté, kdo začali opakovat příběhy o hrůzách, zatímco antifašisté náhle začali pochybovat, zda gestapo vůbec existuje. A nešlo výlučně o důsledek sovětsko-německého paktu. Bylo to částečně proto, že před válkou levice mylně předpokládala, že Anglie a Německo nikdy proti sobě nebudou bojovat a mohla proto být současně protiněmecká i protibritská; částečně šlo také o důsledek oficiální válečné propagandy s jejím odporným pokrytectvím a farizejstvím, které vždy způsobuje, že lidé mají tendenci sympatizovat s nepřítelem. Součástí ceny, již jsme museli zaplatit za systematické lhaní v letech 1914—1917, byla následující přehnaná proněmecká reakce. V letech 1918—1933 vás z levicových kruhů okřikovali při vyslovení názoru, že Německo nese sebemenší odpovědnost za válku. Nemyslím, že při všem odsuzování Versaillské smlouvy, jež jsem v oněch letech slyšel, byla by i jen jednou vznesena — natož diskutována — otázka: Co by se stalo, kdyby Německo válku vyhrálo? Podobné je to se zvěrstvy. Pravda jako by přestávala platit, vyslovuje-li ji váš nepřítel. Nedávno jsem si povšiml, že titíž lidé, kteří strávili všechny hrůzyplné příběhy o Japoncích v Nankingu v roce 1937, odmítají věřit přesně stejným příběhům o Hongkongu v roce 1942. Objevila se dokonce tendence zpětně považovat nankingská zvěrstva za výmysly, protože na ně nyní upozorňuje britská vláda.

Naneštěstí je však pravda o zvěrstvech mnohem horší než to, co se o nich s propagandistickým záměrem nalhává. Pravdou je, že k nim dochází. Skutečnost uváděná jako důvod ke skepsi — že totiž stejné strašidelné příběhy se objevují v každé válce — činí tyto příběhy jen pravděpodobnějšími. Válka je jen příležitostí pro jejich uplatnění v praxi. A přestože to není právě v módě, je nutno říci, že strana, již lze zhruba označit za „bílou“, se dopouští nepochybně větších a horších zvěrstev než „rudí“. Není přeci nejmenších pochyb o chování Japonců v Číně. Podobně se nepochybuje o dlouhé řadě fašistických zvěrstev, k nimž v posledních deseti letech v Evropě dochází. K dispozici je obrovské množství důkazů a jejich značná část přichází přímo z německých novin a rozhlasu. Je třeba si pamatovat, že tyto věci se skutečně udaly. A udaly se i přesto, že to řekl lord Hali-fax. Z násilňování a krveprolití v čínských městech, mučení ve sklepech gestapa, házení vážených židovských profesorů do žump, kosení uprchlíků na španělských silnicích kulomety — to vše se stalo a tuto skutečnost nikterak neoslabuje to, že i Daily Telegraph najednou dnes, pět let potom, co se staly, tyto věci konstatoval.

3/

Dvě vzpomínky — první nic zvláštního nedokazuje, druhá snad částečně objasňuje atmosféru revolučního období. Jednou brzy z rána jsme se ještě s jedním člověkem vydali v zákopech před Hueskou ostřelovat fašisty. Našatník, jakého jsme kdy měli! (No hay cabo como el) Později si zažádal o převelení do mého družstva. Proč se mne tento zážitek tak dotkl? Protože za normálních okolností by obnovení dobrého vztahu mezi tímto hochem a mnou nepřipadalo v úvahu. Vznesená obvinění z krádeže by moje pokusy o odčinění patrně jen zhoršily. Jedním z následků bezpečného a civilizovaného života je nesmírná přecitlivělost, takže na všechny primární emoce se pohlíží s určitým odporem. Velkorysost se nesnáší stejně jako mrzkost, vděčnost je nenáviděna stejně jako nevďěčnost. Avšak ve Španělsku v roce 1936 jsme nevedli normální život. V té době se snadněji cítilo i jednalo velkoryse než normálně. Mohl bych to doložit tuctem podobných příhod, sice špatně sdělných, ale pro mne neoddělitelných od zvláštní atmosféry oné doby — otrhané oblečení a revoluční plakáty v živých barvách, všeobecné používání slova „soudruh“, antifašistické balady, tištěné na hadrovém papíře a prodávané za šesták, fráze jako „internacionální proletářská solidarita“ pateticky opakované nevzdělanými lidmi, kteří věří, že něco skutečně znamenají. Mohli byste k někomu pociťovat přátelství a zastat se jej v hádce poté, co jste byli potupně v jeho přítomnosti prohledáni kvůli majetku, který jste mu údajně ukradli? Ne, nemohli; avšak mohli jste k tomu dojít, pokud jste oba udělali určitou společnou zkušenost, která vás emocionálně povznesla. A to je jeden z vedlejších produktů revoluce — třebaže v tomto případě šlo jen o počátky revoluce —, který stejně měl pominout.

4/

Boj o moc mezi španělskými republikánskými stranami byla nešťastná záležitost, kterou bych se teď nechtěl zabývat. Zmiňuji se o něm jen proto, abych mohl říci: Nevěřte ničemu — nebo alespoň téměř ničemu —, co čtete o vnitřních záležitostech na vládní straně. Ať již jde o informace z jakéhokoliv zdroje, je to všechno stranická propaganda — a tedy lži. Celá pravda o válce je jednoduchá. Španělská buržoazie uviděla šanci, jak rozdrtit dělnické hnutí, a chopila se jí za pomoci nacistů a re-akčních sil celého světa.

Vzpomínám, jak jsem jednou řekl Arthuru Koestlerovi: „Historie se zastavila v roce 1936," na což on přikývl v okamžitém pochopení. Oba jsme měli na mysli totalitarismus obecně, a zvláště pak ve španělské občanské válce. Už dříve jsem si povšiml, že v novinách nikdy není žádná událost podána přesně; avšak ve Španělsku jsem poprvé v životě uviděl novinové zprávy, jež neměly žádný vztah ke skutečnosti, ani vztah, jaký bývá komponentou běžné lži. Viděl jsem zprávy o velkých bitvách tam, kde žádné bitvy neproběhly, a naprosté mlčení tam, kde byly zabity stovky lidí. Viděl jsem, jak jednotky statečně bojující byly označovány za zrádné a zbabělé — a jiné, které ač na ně nebyla vystřelena jediná kulka, byly oslavované jako hrdinové imaginárních vítězství. A v Londýně jsem viděl noviny, přebírající tyto lži, a horlivé intelektuály, budující emocionální nadstavbu na událostech, jež se nikdy neudaly. Viděl jsem vlastně historii psanou ne podle toho, co se skutečně stalo, ale podle toho, co se mělo stát dle různých „stranických linií". Jakkoliv toto všechno bylo svým způsobem strašné, nebylo to důležité. Šlo o sekundární záležitosti — jmenovitě o boj o moc mezi Kominternou a španělskými levicovými stranami a o úsilí sovětské vlády zabránit revoluci ve Španělsku. Celkový obraz války, jak jej předkládala světu španělská vláda, nebyl však nepravdivý. Hlavní otázky, o něž zde šlo, zněly opravdu tak, jak byly uváděny. Pokud však jde o fašisty a jejich stoupence, copak ti se mohli třeba jen přiblížit pravdě? Co by asi tak mohli uvést jako své skutečné cíle? Jejich verze války byla čistá fantazie a za daných okolností tomu ani nemohlo být jinak.

Jediná propagandistická linie, kterou mohli nacisté a fašisté uplatnit, spočívala v tom, že by se prezentovali jako křesťanství vlastenci, toužící zachránit Španělsko před sovětskou diktaturou. To vyžadovalo předstírá, že život ve vládním Španělsku je jediným dlouhým masakrem (viz Catholic Herald nebo Daily Mail — a to byl jen slabý odvar ve srovnání s fašistickým tiskem kontinentu); bylo v tom zahrnuto nesmírné přehánění rozsahu sovětské intervence. Dovolte mi vybrat z obrovité pyramidy lží, navržené katolickým a reakčním tiskem na celém světě, jen jeden aspekt — přítomnost sovětské armády ve Španělsku. Všichni oddaní příznivci Franka v ni věřili; odhady o její síle šly až do půl miliónu mužů. Tedy — ve Španělsku neexistovala žádná sovětská armáda. Možná zde byla hrstka pilotů a dalších technických pracovníků, maximálně pár set lidí — žádná armáda to však nebyla. To dosvědčovalo několik tisíc cizinců, bojujících tenkrát ve Španělsku, nemluvě o miliónech Španělů samotných. Jejich svědectví ale neudělalo ani ten nejmenší dojem na Frankovy propagandisty, z nichž nikdo na půdu republikánského Španělska nevstoupil. A ti lidé zároveň tvrdě odmítali připustit skutečnost německé a italské intervence v téže době, kdy se německý a italský tisk otevřeně chlubil úspěchy svých „legionářů". To je jen příklad pro ilustraci; ve skutečnosti však byla na této úrovni celá fašistická propaganda, týkající se války.

Takových věcí se hrozím, protože z nich často mívám pocit, že sama koncepce objektivní pravdy začíná ve světě zanikat. Vždyť s největší pravděpodobností vejdu tyto nebo podobné lži do historie. Jak bude napsaná historie Španělské války? Zůstane-li u moci Franco, budou zaznamenávat historii osoby jím jmenované a (pokud se budeme držet našeho příkladu) ona sovětská armáda, která zde nikdy neexistovala, se stane historickou skutečností a děti se o ní budou učit ještě po generace. Předpokládejme však, že fašismus nakonec bude poražen a ve Španělsku bude někdy v blízké budoucnosti nastolena vláda demokratického typu; jak se bude historie psát potom? Záznamy jakého typu po sobě zanechá Franco? Předpokládejme i to, že budou k dispozici údaje, které zaznamená vládní strana — jak by měla být napsána pravdivá historie války i za těchto okolností? Vždyť jsme si už řekli, že i vládní strana do značné míry lže. Z protifašistického hlediska by se dala zaznamenat poměrně přesně historie války, šlo by však o stranicky zabarvenou záležitost, v jednotlivých bodech nespolehlivou. Přesto však nějaká historie napsaná bude — a po smrti všech, kdo se skutečně na válku pamatují, bude všeobecně akceptovaná. Tak se pro veškeré praktické účely stane lež pravdou. Víím, že se s oblibou říká, že většina historických záznamů jsou stejně lži. Věřím, že větší část historie je nepřesná a zaujatá; pro naši dobu je však příznačné odmítnutí myšlenky, že historie by měla být zaznamenána pravdivě. V minulosti lidé úmyslně lhali, nebo nevědomky zabarvovali svoje záznamy nebo bojovali za pravdu a věděli, že určitě se mnohokrát mylili; ve všech případech však věděli, že „skutečnost" existuje a tak či onak vyjde najevo. A v praxi vždy existovalo mnoho faktů, na kterých se mohli skoro všichni shodnout. Podíváte-li se například na historii první světové války v Britské encyklopedii, pak zjistíte, že značná část materiálů pochází z německých zdrojů. Britský i německý historik se mohli hluboce rozcházet v mnohých, i základních záležitostech; stále však existoval základní podíl neutrálních faktů, které se jedna strana nesnažila druhé vyvracet. A právě tuto společnou základnu souhlasu totalita-rismus ničí. Nacistická teorie skutečně specificky popírá, že by existovala taková věc jako „pravda". Neexistuje například nic takového jako „věda". Existuje jen „německá věda", „židovská věda" atd. Sledujeme-li tuto linii myšlení, je na jejím konci úděsný svět, v němž Vůdce, nebo nějaká vládnoucí klika, kontroluje nejen budoucnost, ale i minulost. Řekne-li Vůdce, že ta a ta událost se nikdy nestala — nu, pak se nikdy nestala. Řekne-li, že dvě a dvě je pět — nu, je dvě a dvě pět. Taková vyhlídka mne děsí mnohem více než bomby — a po našich zkušenostech v několika posledních letech to není nikterak malicherné prohlášení.

Není to však příliš morbidní strašit se vizemi totalitní budoucnosti? Než odepišeme totalitní svět jako špatný sen, který se nikdy neuskuteční, stačí si připomenout, že v roce 1925 by se nám jen jako špatný sen, který se nikdy nemůže uskutečnit, musel zdát dnešní svět. Proti fantasmagorickému světu, ve kterém se černé může zítra stát bílým a včerejší počasí se může změnit na základě nařízení, existují ve skutečnosti jen dvě ochrany. Jednou je, že ať již je pravda jakkoliv popírána, stále existuje nezávisle na vás a vy ji nemůžete žádnou vojenskou silou znásilnit. Druhou je, že pokud zůstanou některé části světa nedobyty, liberální tradice bude žít. Zvítězí-li fašismus nebo kombinace několika fašismů

na celém světě, pak tyto dvě podmínky přestanou existovat. My zde v Anglii nebezpečí tohoto druhu podceňujeme, protože naše tradice a naše bezpečnost v minulosti nás obdařily sentimentální vírou, že všechno nakonec dobře dopadne a že to, čeho se nejvíc obáváme, se nikdy nestane. Odchováváni po stovky let takovou literaturou, kde vždy v poslední kapitole triumfuje Spravedlnost, poloinstinktivně věříme, že dlouhodobě musí zlo být vždy poraženo. Na této víře je do značné míry založen například i pacifismus. Nebráňte se zlu a ono se nějak zničí samo. Proč by to ale mělo tak být? Čím je tato víra podložena? A kde vzít příklad moderního průmyslového státu, který se zhroutil jinak než dobytím vojenskou silou zvnějšku?

Vezměme například opětovné zavedení otroctví. Kdo by si před dvaceti lety jen pomyslel, že by se do Evropy mohlo vrátit otroctví? A přesto bylo zavedeno přímo před naším nosem. Tábory nucených prací po celé Evropě a v Severní Africe, kde Poláci, Rusové, Židé a političtí vězni všech ras dřou na stavbě silnic či vysoušení močálů jen za přiděly potravin, nejsou ničím jiným než otroctvím. Maximálně se dá říci, že jednotlivci zatím nemohou otroky prodávat či kupovat. Jinak — například pokud jde o rozdělení rodin — jsou všechny podmínky patrně horší, než kdysi byly na amerických bavlníkových plantážích. Není žádný důvod k předpokladu, že se tento stav věci změní, bude-li totalitarismus přetrvávat. My plně nechápeme všechny důsledky, protože svým mystickým způsobem cítíme, že režim založený na otroctví se musí zhroutit. Stačí však srovnat dobu trvání otrockých říší ve starověku s kterýmkoliv moderním státem. Civilizace založené na otroctví přetrvaly až čtyři tisíce let.

Když pomyslím na starověk, jímá mne hrůza z toho, že ony stovky miliónů otroků, na jejichž bedrech spočívala generace za generacemi civilizace, po sobě nezanechaly vůbec žádné záznamy. Neznáme ani jejich jména. Kolik jmen otroků z celé historie Řeků a Římanů znáte? Mne napadají dvě, snad tři. Jedním je Spartakus a druhým Epiktet. A v Římské síni Britského muzea je skleněný džbán, na jehož dně je vepsáno jméno výrobce, „Felix fecit“. Mohu si představovat chudáka Felixe (Gala se zrzavými vlasy a kovovým obojkem na krku), ale ten ve skutečnosti ani nemusel být otrokem; takže s naprostou jistotou znám jen dvě jména otroků — a někdo si snad vzpomene na pár dalších. Ostatní se propadli do hlubokého ticha.

5/

Páteří odporu proti Frankovi byla španělská dělnická třída, zvláště členové odborových organizací v městech. Dlouhodobě — je třeba však pamatovat, že jenom dlouhodobě — je dělnická třída nejspolehlivějším nepřítelem fašismu — jednoduše proto, že slušnou rekonstrukci společnosti dělnická třída získává nejvíc. Na rozdíl od jiných tříd či kategorií ji nelze trvale podplácet.

Tím, že se takto vyslovuji, nechci dělnickou třídu nikterak idealizovat. V dlouhém boji, následujícím po říjnové revoluci v Rusku, to byli právě manuálně pracující, kdo prohráli, a je třeba si uvědomit, že to byla jejich vlastní chyba. Čas od času jsou v různých zemích potlačena organizovaná hnutí dělnické třídy a jejich soudruzi v zahraničí, spojení s nimi teoretickou solidaritou, jen přihlížejí a nic nepodnikají. Kromě toho je známou skutečností, že mezi bílými a barevnými dělníky neexistuje solidarita ani slovně. Kdo ještě věří po událostech posledních deseti let ve třídní uvědoměly internacionalistický proletariát? Pro britskou dělnickou třídu se ma-sakrování jejich soudruhů ve Vídni, Berlíně, Madridu nebo kdekoli jinde zdá být méně zajímavé a méně důležité než výsledek včerejšího fotbalového zápasu. Přesto to nic nemění na skutečnosti, že dělnická třída bude pokračovat v boji proti fašismu i poté, co jiné třídy podlehnou nátlaku. Nacistické obsazení Francie bylo provázeno ohromujícím počtem přeběhliků z řad inteligence, včetně části levicové politické inteligence. Inteligence je tvořena lidmi nejhlasitěji reptajícími proti fašismu — a přesto její podstatná část podléhá defetismu, když jde do tuhého. Vidí příliš daleko před sebou všechny překážky a mimoto ji lze uplatit — neboť je zřejmé, že si nacisté myslí, že inteligence za podplácení stojí. S dělnickou třídou je to právě naopak. Je příliš nevědomá, než aby prohlédla triky, které se na ni zkoušejí, a snadněji se nechá upokojit sliby fašistů — ale dříve nebo později vždy povstává k boji. Musí tak činit, protože se vždy přesvědčuje na vlastní kůži, že sliby fašismu nemohou být splněny. Aby fašismus vyhrál nad dělnickou třídou trvale, musel by přistoupit ke zvýšení všeobecné životní úrovně, což není schopen a patrně ani nechce učinit. Boj dělnické třídy se podobá růstu stromu: strom je slepý a hloupý, ví jen to, že se musí tláčit za světlem, a tlačí se za ním i přes nekončící překážky. Zač dělníci bojují? Jen za slušný život, jaký — jak si stále více uvědomují — je dnes technicky možný. Vědomí tohoto cíle prochází v nich fázemi odlivu a přílivu. Ve Španělsku jednali lidé nějakou dobu uvědoměle, šli za cílem, kterého chtěli dosáhnout a o kterém věřili, že ho dosáhnout mohou. Tomu lze připsat onu zvláštní svěží atmosféru, vládnoucí v republikánském Španělsku v prvních měsících války. Obvyční lidé si uvědomovali, že republika je jejich přítel a Franco jejich nepřítel. Věděli, že jsou v právu, protože bojovali-za něco, co jim svět dluží a co jim může dát.

To je třeba mít na mysli, chceme-li vidět Španělskou válku ve správné perspektivě. Myslí-li člověk na krutost, špinavost a marnost války — a v tomto případě hlavně na intriky, perzekuce, lži a nepochopení —, je vždy v pokušení říci: „Jedna strana je zrovna tak špatná jako druhá. Já jsem neutrální.“ V praxi to však není možné být neutrální a stěží existuje něco jako válka, ve které by nezáleželo na tom, kdo vyhraje. Téměř vždy představuje jedna strana do určité míry pokrok a druhá strana do určité míry reakci. Nenávisť, jakou vzbudila Španělská republika v milionářích, vévodech, kardinálech, zlaté mládeži atd., už sama ukázala, kde kdo stojí. Byla to v zásadě třídní válka. Kdyby byla vyhrána, posílilo by to věc všech obyčejných lidí. Byla však prohrána a akcionáři na celém světě si mnuli ruce. O to ve skutečnosti šlo — všechno ostatní byla jen jinovatka na povrchu věci.

6/

Výsledek Španělské války byl domluven v Londýně, Paříži, Římě, Berlíně — v žádném případě ne ve Španělsku. Po létě 1937 si každý, kdo měl zdravý rozum, uvědomil, že vláda nebude schopna válku vyhrát, pokud nedojde k nějaké hluboké změně mezinárodní situace, a při rozhodování o dalším pokračování v boji byl patrně Negrin i ostatní částečně ovlivněni tím, že očekávali počátek světové války — jenž pak nastal v roce 1939 — již v roce 1938. Rozkol ve vládní straně, kterému se dostalo široké publicity, nebyl hlavní příčinou porážky. Vládní milice byly zakládány překotně, byly

špatně vyzbrojené a neměly ani potuchy o vojenské taktice; byly by však takové stejně, i kdyby od počátku války panoval naprostý politický soulad. Při vypuknutí války průměrný španělský tovární dělník nevěděl ani, jak se střílí z pušky (ve Španělsku nikdy neexistovala všeobecná branná povinnost), a velkým handicapem byl i tradiční pacifismus levice. Tisíce cizinců, kteří sloužili ve Španělsku, tvořily dobrou pěchotu; bylo však mezi nimi jen málo specialistů. Trockistická teze, že válka mohla být vyhraná, kdyby nebyla revoluce sabotovaná, byla patrně falešná. Znárodňování továren, demolování kostelů a vydávání revolučních manifestů by armádu neučinilo nikterak efektivnější. Fašisté vyhráli proto, že byli silnější; měli modernější zbraně než druhá strana. To nemohla vyvážit žádná politická strategie.

Silně nevyzpytatelné bylo ve Španělské válce chování velmocí. Válku vlastně za Franka vyhrály Itálie a Německo, jejichž motivy byly dostatečně zřejmé. Motivы Francie a Británie jsou mnohem nesnadněji pochopitelné. V roce 1936 bylo každému jasné, že pokud by Británie pomohla španělské vládě, třeba jen dodávkou zbraní v hodnotě několika málo miliónů liber, musel by se Franco zhroutit a německá strategie by byla vážně narušena. Tenkrát nebylo třeba být jasnovidcem k plnému vědomí toho, že válka mezi Británií a Německem se blíží — dalo se klidně předpokládat, že k ní dojde během jednoho či dvou let. A přesto dělala britská vládnoucí třída tím nejhnusnějším, nejbabělejším a nejpokrytějšíм způsobem všechno pro to, aby vydala Španělsko Frankovi a nacistům. Proč? Protože je profašistická — to byla nejčastější odpověď. Profašistická nepochybně byla; a přesto když došlo ke konečnému střetnutí, postavila se proti Německu. Nelze říci s jistotou, co si slibovala podporou Franka — možná že ani sama nevěděla. Zda je britská vládnoucí třída sborem lotrů nebo jen hlupáků, to je jedna z nejněsnadnějších otázek naší doby — a v určitých momentech otázka velice důležitá. Pokud jde o Sovětský svaz, jeho motivy ve Španělské válce jsou naprosto nevyzpytatelné. Intervenoval snad ve Španělsku proto, aby — jak se domnívá levice — bránil demokracii a zkrátil plány nacistům? Proč tedy pak byla jeho intervence tak omezená rozsahem a proč nechal nakonec Španělsko na holičkách? Nebo intervenoval proto — jak se domnívají katolíci —, aby podnítl ve Španělsku revoluci? Proč se pak tedy ze všech sil snažil španělské revoluční hnutí rozdrtit, bránil soukromé vlastnictví a zastával se předání moci střední třídě místo dělníkům? Nebo snad intervenoval proto — jak se domnívají trockisté —, aby zabránil španělské revoluci? Proč tedy potom nepodporoval Franka? Chování SSSR bychom si mohli snad nejsnadněji vysvětlit, předpokládali-li bychom, že jednal na základě několika pro-tikladných motivů. Jsem přesvědčen o tom, že v budoucnosti dospějeme k názoru, že Stalinova zahraniční politika vůbec není tak ďábelsky chytrá, jak se tvrdí, ale jen oportunistická a stupidní. Španělská občanská válka však v každém případě demonstrovala, že nacisté věděli, o čem jim jde, zatímco jejich oponenti ne. Válka probíhala na nízké technické úrovni a její základní strategie byla velice prostá. Vyhraje strana, která má zbraně. Nacisté a Italové zbraně svým španělským fašistickým přátelům dali a západní demokracie a Sovětský svaz zbraně těm, kdo mohli být jejich přátelé, nedaly. Španělská republika tudíž zmizela, „získavši to, o čem žádná republika nepřišla“.

Zda bylo správné pobízet Španěly k pokračování v boji, který nemohli vyhrát — jak to evidentně všichni levičáci v jiných zemích činili — na to lze těžko odpovědět. Sám jsem toho názoru, že to bylo správné, protože jsem přesvědčen o tom, že už jen z hlediska přežití je lepší bojovat a být poražen než vzdát se bez boje. Následky pro celkovou strategii boje proti fašismu zatím odhadnout nelze. Roztrhaná a neozbrojená republikánská vojska se držela dva a půl roku, což bylo nepochybně déle, než jejich nepřátelé očekávali. Avšak zda se tím narušil fašistický rozvrh nebo zda se naopak jen oddálila světová válka a poskytl nacistům čas na uvedení jejich válečné mašinérie do pohotovosti, není zatím jasné.

7/

Kdykoliv myslím na Španělskou válku, vždy mi přijdou na mysl dvě vzpomínky. První na nemocniční oddělení v Leridě a smutné hlasy raněných milicionářů, zpívající nějakou píseň, jejíž refrén končil

Una resolucion Luchar hasť al fin[1]

Ano, oni až do konce bojovali. Posledních osmnáct měsíců války musela republikánská vojska bojovat téměř bez cigaret a bez dostatečných přidělů potravin. Už když jsem já v polovině roku 1937 ze Španělska odjížděl, byl nedostatek masa a chleba, tabák byl raritou a cukr a kávu nebylo možno sehnat téměř vůbec.

Druhá vzpomínka se týká jednoho italského milicionáře, jenž mi potřásl rukou na strážnici ten den, kdy jsem vstoupil do milice. Zmiňuji se o něm na začátku své knihy o Španělské válce a nechci zde opakovat, co jsem už napsal tam. Když si vzpomenu — ach, jak živě!

— na jeho otrhanou uniformu, jeho zapálenou, dojemně nevinnou tvář, všechny složité a nevýznamné válečné záležitosti jako by ustupují do pozadí a já zřetelně vidím, že ani na chvíli nelze být jen náznakem zapochybovat o tom, kdo byl v právu. Přes veškerou mocenskou politiku i novinářské lži byl ústřední otázkou války pokus lidí jako on vybojovat si právo na slušný život; právo, jež jim bylo uděleno okamžikem zrození. Mohu stěží pomyslet na pravděpodobný konec právě tohoto člověka, aniž bych se ubránil určité hořkosti. Protože jsme se setkali v Leninových kasárnách, musel být buď anarchista, nebo trockista a při zvláštních podmínkách naší doby takové lidi — pokud je nezabije gestapo — obvykle zabijí GPU. Dlouhodobé záležitosti to však nijak neovlivní. Tvář tohoto člověka, kterou jsem viděl jen na jednu či dvě minuty, jsem si podržel v paměti jako určitou vizuální připomínku toho, o čem ve skutečnosti v této válce šlo. Symbolizuje pro mne výkvět evropské dělnické třídy, týrané policií všech zemí, naplňující masové hroby španělských bojišť a dnes po desítkách miliónů hnijící v táborech nucených prací.

Když jen člověk pomyslí, kdo všechno podporuje či podporoval fašisty, musí být ohromen — to je sestava! Jaký program mohl — třeba jen dočasně — svést dohromady na jednu loď Hitlera, Pétaina, Montangu Normana, Paveliče, Williama Randolpha Hearsta, Streiche-ra, Buchmana, Ezru Pounda, Juana Marche, Cocteaua, Thyssena, Otce Coughlina, jeruzalémského muftiho, Arnolda Lunna, Antonescu, Spenglera, Beverley Nicholse, lady Houstonovou a Marinettiho! Rozluštění této tajenky je ale velice prosté. Všichni to jsou lidé, kteří mají co ztratit, nebo lidé, kteří touží po hierarchické společnosti a děsí se představy světa, v němž by žily svobodné a sobě rovné lidské bytosti. Za tím

celým povykem o „bezbožném“ Rusku a „materialismu“ dělnické třídy je prostě úmysl těch, kdo mají výsady nebo peníze, se jich nevzdat. Totéž platí pro všechny řeči o přeskupování společnosti, které není doprovázeno „změnou v srdci“ — i když v tomto případě tu trochu pravdy je. Zbožní lidé, od papeže až po kalifornské jogíny, kladou mnohem větší důraz na „změnu v srdci“ než na změnu hospodářského systému. Pétain připisuje pád Francie „lásce k rozkoším“ obecného lidu. Na to lze nahlížet ze správného úhlu, když se člověk zamyslí nad tím, kolik rozkoší s sebou nese život obyčejného francouzského rolníka či dělníka ve srovnání s životem Pétainovým. Zatracená impertinence těchto politiků, kněží, spisovatelů a kdoví koho, poučujících pracujících socialistu o jeho „materialismu“! Pracující člověk si přeje jen to, aby všichni ostatní uznali nezbytné minimum, bez něhož se lidský život nedá vůbec žít. Mít co jíst, být zbaven strachu z nezaměstnanosti, vědět, že děti dostanou možnost vypracovat se, moci se jednou denně vykoupat, vyměnit si dle potřeby povlečení, mít nad hlavou střechu, kterou nezatéká, a takovou pracovní dobu, aby člověku zůstalo ještě trochu energie pro večer. Nikdo z těch, kdo káží proti „materialismu“, by nepovažoval život bez těchto věcí za snesitelný. A jak snadno by bylo možno tohoto minima dosáhnout, kdybychom k němu upnuli jen na dvacet let své mozky! Zlepšit všeobecnou životní úroveň na celém světě na úroveň Anglie by si nevyžádalo o nic větší úsilí, než jaké věnujeme právě probíhající válce. Netvrdím — a nevím o nikom, kdo by to tvrdil —, že jen tím by se vyřešilo všechno. Je třeba odstranit nouzi a těžkou tělesnou práci, aby bylo možno začít řešit skutečné problémy lidstva. Hlavním problémem naší doby je rozpad víry v osobní nesmrtelnost a s tím nelze nic podniknout, pokud průměrný člověk bude dře jako kůň, nebo se třese strachem před tajnou policií. Pracující třída má ve svém materialismu pravdu! Má pravdu, když si uvědomuje, že nejdřív je žaludek a pak duše — ne hodnotově, ale časově! To je třeba pochopit — a dlouhá hrůza, již prožíváme, se stane přinejmenším srozumitelnou. Při těchto úvahách člověk zajisté bude klopýtat — scestné hlasy Pétaina či Gándhího; skutečnost, již nelze uniknout — že totiž aby mohl člověk bojovat, musí se ponížit; pochybné morální postavení Anglie s jejími demokratickými frázemi a říší kuliů, hrozivý vývoj Sovětského Ruska, ubohé nesmysly levicových politiků — to všechno ustoupí do pozadí a člověk uvidí jen boj postupně se probouzejícího lidu proti vládě boháčů a jimi najatých lhářů a vyděračů. Celá otázka je velice prostá. Mělo by se umožnit lidem, jako je onen italský voják, žít slušným a plně lidským životem, jaký je dnes technicky možný, nebo ne? Má být obyčejný člověk zatlačován zpět do bláta, nebo ne? Sám jsem přesvědčen — i když možná na základě chabých důkazů —, že dříve nebo později obyčejný člověk svůj boj vyhraje: spíše v příštích sto, než deseti tisíci letech. A právě o to šlo ve Španělské válce, o to jde v současné válce a půjde o to snad i v dalších válkách, které přijdou. Onoho italského milicionáře jsem už nikdy neviděl, ani jsem nezjistil jeho jméno. Lze s jistotou předpokládat, že je mrtev. Skoro o dva roky později, když válka už byla jasně prohraná, připsal jsem jeho památce tyto verše:

„S tím italským vojákem jsem si potřásl rukou
u stolu na strážnici:
ruka silná a ruka jemná — takové dlaně
se mohou setkat jen při svistu kulek.
Jaký klid jsem tenkrát pocítil
při pohledu na tu ošlehanou tvář, čistší než panny.
Neboť znesvěcená slova, mne nutící ke zvracení,
pro jeho uši ještě posvátně zněla.“
„On se totiž narodil už s tou moudrostí,
kterou já bral z knih a lopotně.
Zrádné zbraně svůj příběh dořekly —
zasažení jsme byli oba.
Ale jen já jsem vyvázl — ach, kdo by kdy pomyslel?
Štěstí s tebou, italský vojáku!
Štěstí však pro statečného není —
co by ti mohl svět vrátit?
Vždy jen mň, než už jsi mu dal.
Mezi přízrakem a stínem, mezi bílou a rudou,
mezi kulkou a lží, kam schoval bys hlavu ?
Neboť kde je Manuel Gonzales, kde Pedro Aguilar,
kde Ramon Fenellosa ?
Vědí jen červi v zemi.
Tvé jméno i činy zapomenuty byly dřív než ti kosti oschly;
a lež, co tě zavraždila, je pohřbena pod lží ještě větší.
Ale co v tváři tvé jsem zahlédl, nelze silou vyhladit:
žádné bomby výbuch neotřese duši průzračnou.“
1943

[1] (šp) = ... rozhodnutí / bojovat až do konce!
hore